

ДОСВІД ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ: ВИКЛИКИ РЕЛОКАЦІЇ

Ірина СОПІЛКО

доктор юридичних наук, професор,

Заслужений юрист України

м. Київ, Україна

Масштабні міграційні процеси ставлять перед державами завдання гарантування конституційних прав громадян, які опинилися за кордоном. Релокація часто ускладнює доступ до соціального захисту, правосуддя та громадянських свобод, вимагаючи ефективних механізмів правового регулювання. Досвід зарубіжних країн у забезпеченні цих прав є важливим для адаптації кращих практик і подолання сучасних викликів.

У парадигмі українського та іноземного дослідницького поля аналіз досвіду окремих зарубіжних держав щодо забезпечення конституційних прав релокованих осіб розглядався недостатньо системно. Так, серед українських вчених у даному контексті виділяємо напрацювання А. Свящук, К. Буряковської, А. Кузнецова, А. Бучинської, Л. Василенко, С. Булеци, Н. Назара та ін. В свою чергу, серед зарубіжних дослідників даного питання можна виокремити працю Г. С. Гудвіна-Гілла, Г. Єгера, С. Каррери, Т. Гарріса, Т. Мілєя та ін. У вищезазначених дослідженнях насамперед проаналізовано загальні підходи до забезпечення конституційних прав у контексті релокації, окремо — досвід країн щодо забезпечення прав релокованих осіб та, наостанок, виклики, з якими стикаються релоковані особи та держава у процесі захисту конституційних прав та пошук механізмів адаптації позитивного міжнародного досвіду для удосконалення національної парадигми захисту прав релокованих осіб. Власне, на цих аспектах сконцентруємо власну увагу далі за текстом.

Потрібно розпочати із означення витоків релокації як процесу, що потребує захисту конституційних прав людини і громадянина. Як слушно зазначає британський дослідник Г. С. Гудвін-Гілл у власній праці «Міжнародне право захисту біженців»¹, верховенство права є ключовим гарантом дотримання прав і свобод як громадян, так і мігрантів, забезпечуючи рівний доступ до правосуддя, соціального захисту та адміністративних процедур та запобігаючи дискримінації, що пристосовно до процедури релокації виступає джерелом

¹ Goodwin-Gill, G. S. The International Law of Refugee Protection. The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies. Chapter 3. 2014. P. 36-47

гарантування юридичної визначеності та сприяння інтеграції переселенців у правову систему країни, що приймає відповідних осіб. Тобто, дотримання верховенства права створює передумови для ефективного захисту прав людини незалежно від її правового статусу чи громадянства.

Для цілей аналізу феномену досвіду окремих зарубіжних держав щодо забезпечення конституційних прав громадян у контексті викликів релокації маємо виходити з того, що забезпечення прав громадян та мігрантів неможливе без чітких юридичних механізмів, закріплених у міжнародному праві. Так, наприклад, Загальна декларація прав людини 1948 р. визначає рівність усіх перед законом (ст. 7)², право на громадянство (ст. 15) і свободу пересування (ст. 13); Європейська конвенція з прав людини і основоположних свобод 1950 р. гарантує право на справедливий суд (ст. 6)³ і захист від дискримінації (ст. 14); Міжнародні пакти ООН — Пакт про громадянські та політичні права 1966 р. (ст. 12)⁴ і Пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р. (ст. 9)⁵, в той же час, нормативно регламентують обов'язок держави забезпечувати соціальний захист та юридичну безпеку переміщених осіб.

Водночас, у сучасному глобалізованому світі, де міграційні процеси набувають ознак інтенсифікації, забезпечення конституційних прав релокованих осіб отримує додатковий підтекст аналізу. Розуміння досвіду окремих країн у цій сфері дозволяє виявити ефективні практики та адаптувати їх до національних умов, сприяючи більш масштабованому підходу до вирішення проблеми. Коротко зупинимося на США, Канаді та Швеції (одночасно — і у статусі країни-члена ЄС, і у статусі країни Скандинавії із її правовими звичаями).

Таким чином, у США захист прав мігрантів базується на Конституції та застосуванні федерального законодавства. Зокрема, Чотирнадцята поправка (14th Amendment) гарантує рівний захист законів для всіх осіб, незалежно від їхнього громадянства⁶. В цей же час, на рівні федерального (локального) законодавства діє Акт про імміграцію та громадянство 1951-1952 р. (Immigration and Nationality Act 1951-1952), котрим регулюється питання надання притулку та інших форм захисту

² Загальна декларація прав людини № 995_015 від 10.12.1948 р. Відомості Верховної Ради. Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

³ Європейська конвенція з прав людини і основоположних свобод № 995_004 від 1950 р. Відомості Верховної Ради. Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

⁴ Міжнародний пакт про громадянські та політичні права № 995_043 від 1966 р. Відомості Верховної Ради. Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

⁵ Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права № 995_042 від 1966 р. Відомості Верховної Ради. Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text

⁶ United States Congress. Fourteenth Amendment to the United States Constitution. U.S. National Archives. 1868. 1 p.

для осіб, які шукають безпеки в США (протягом часу його застосування останній зазнавав змін, остання — від 2019 р.)⁷.

Канада, в свою чергу, проводить відкриту політику щодо мігрантів, гарантуючи рівність перед законом відповідно до Канадської хартії прав і свобод 1982 р.⁸ — даний документ захищає від дискримінації за расовими, етнічними, релігійними, гендерними та іншими ознаками (ст. 15). Крім того, з 1978 р. в країні діє система приватного спонсорства біженців (Private Sponsorship of Refugees (PSR) Program)⁹, що сприяє їхній швидкій інтеграції через підтримку громадян і організацій.

У Швеції, натомість, наявна тривала історію прийому біженців, що забезпечується через залучення мігрантів до ринку праці, пропонує мовні курси та культурні програми, що сприяють їхній інтеграції. Доступ до соціальних послуг та підтримки для всіх, хто потребує захисту гарантується законодавством Швеції, зокрема Utlänningslagen (2005:716, ст. 13)¹⁰ та Lag (2010:187) om etableringsinsatser¹¹.

Не дивлячись на прогресивність підходу до забезпечення конституційних прав громадян в світлі викликів релокації, що застосовується розвиненими державами світу, зазначений процес не позбавлений колізійності. Так, на думку вітчизняних учених А. Бучинської та Л. Василенко¹², Проблема релокації у сфері конституційних прав полягає в подоланні юридичних, соціальних та економічних колізій, що виникають як для самих мігрантів, так і для держави, через що релоковані особи стикаються зі складнощами працевлаштування, правовою невизначеністю та обмеженим доступом до соціальних гарантій. За такого стану справ, обов'язком держави є забезпечення балансу між інтеграцією мігрантів і захистом внутрішніх інтересів із одночасною оптимізацією політики прийому.

Отже, досвід зарубіжних країн у забезпеченні конституційних прав релокованих осіб демонструє ефективність комплексного підходу, що поєднує правові гарантії, соціальну підтримку та інтеграційні програми. Урахування успішних міжнародних практик, одночасно, детермінує реалізацію прав та свобод осіб у відповідному соціальному статусі.

⁷ United States Congress. H.R.5678 – Immigration and Nationality Act. 82nd Congress (1951-1952). 400 p.

⁸ Canada. Canadian Charter of Rights and Freedoms. Part I of the Constitution Act. Ottawa: Government of Canada. 1982. 7 p.

⁹ Government of Canada. Private Sponsorship of Refugees (PSR) Program. Immigration, Refugees and Citizenship Canada (IRCC). 1979. 13 p.

¹⁰ Sveriges Riksdag. Utlänningslag (2005:716). Режим доступу : https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/utlanningslag-2005716_sfs-2005-716/

¹¹ Sveriges Riksdag. Lag (2010:197) om etableringsinsatser för vissa nyanlända invandrare. Режим доступу : https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2010197-om-etableringsinsatser-for-vissa_sfs-2010-197/

¹² Бучинська, А., Василенко, Л. Статус біженця в праві Європейського Союзу. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. № 1 (35). 2024. С. 177-181.